

ÎNCERCĂRI DE ÎNFIINȚARE A UNUI MUZEU LOCAL LA ODORHEIU SECUIESC

Începînd din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, ca urmare a dezvoltării forțelor de producție, se accentuează criza orînduirii feudale în Transilvania. Germanii capitalismului în diversele ramuri ale vieții economice au lărgit breșele deja apărute; ascuțirea contradicțiilor de clasă a adîncit și mai mult criza societății feudale transilvănene și a accelerat destrămarea ei.

Dezvoltarea forțelor de producție și transformările care au urmat se constată peste tot. Măsurile luate în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea de Habsburgi au afectat în oarecare măsură interesele aristocrației și ale clerului înalt, în schimb au găsit — în general — înțelegere în rîndurile burgheziei în curs de formare, care se simțea interesată în sprijinirea lor.

Transformările care au urmat necesitau dezvoltarea diferitelor ramuri ale științelor, nu numai lărgirea învățămîntului și răspîndirea cunoștințelor, ci și punerea lor pe baze noi.

Intellectualitatea însuflețită de ideile iluminismului, în interesul desfășurării activității ei, a înființat diferite asociații și s-a străduit să creeze chiar biblioteci și muzee, cu dorința de a fi deschise publicului larg.

Ideea de a se înființa muzee a apărut cu mai multe secole în urmă, ba chiar încă în antichitate, găsindu-i-se și modalități de realizare. Unii conducători, persoane privilegiate au și fondat muzee sau colecții muzeale particulare, care însă nu serveau interesul comunităților, nefiind puse la dispoziția oamenilor de rînd, ci urmărind doar satisfacerea necesităților culturale restrinse personale și ale familiilor lor. În decursul secolelor, aceste muzee s-au destrămat, materialul lor — de multe ori valoros sau chiar foarte valoros — a dispărut, s-a împrăștiat, iar existența lor de odinioară, în general, a fost dată uitării.

Înființarea muzeelor, dar de această dată cu caracter public, s-a arătat necesară abia multe secole mai tîrziu, cînd spiritul progresist al burgheziei în ascensiune, pe de o parte, iar pe de altă parte învățămîntul în plină dezvoltare au reclamat asemenea inițiativă. Principiile pedagogice cereau chiar ca învățămîntul să educe pe elevi, pe cît posibil, intuitiv, spre a fi cît mai temeinic.

Deși dezvoltarea economico-socială și politică a Transilvaniei în această perioadă rămăsese mult în urmă în comparație cu alte ținuturi aparținînd imperiului habsburgic, ideile noii orînduirii sociale, ce-i drept mai încet și cu întîrziere, pătruseseră și în Transilvania. Către mijlocul secolului al XVIII-lea, situația internă a pregătit deja terenul, iar pedagogii progresiști revendicau întemeierea unor colecții muzeale pe lîngă școlile unde, cu devotament, își desfășurau activitatea. Rodul strădaniilor unor asemenea profesori s-a concretizat în apariția a mai multe colecții muzeale școlare.

Procesul schițat a dus, printre altele, încă în a doua jumătate a secolului, la încercările de înființare a unei colecții muzeale și în cadrul fostului Liceu Reformat din Odorheiu Secuiesc. Există mărturiile documentare despre punerea ba-

zelor unei astfel de colecții muzeale care, în terminologie modernă, avea un caracter mixt, cuprinzând piese aparținând mai multor domenii științifice.

Data precisă a înființării acestei colecții muzeale, fapt regretabil, nu ne este deocamdată cunoscută. Primele informații referitoare la existența unei colecții sînt furnizate de inventarul bibliotecii și al diferitelor categorii de piese ale colegiului reformat de odinioară, inventar care se găsește astăzi în fondul Bibliotecii Documentare din localitate. Însemnările inventarului încep în anul 1797. Primele două capitole cuprind lista cărților (în majoritate existente și astăzi, alcătuind fondul integral al Bibliotecii Documentare), al treilea piesele de fizică, iar al patrulea și al cincilea prezintă materialul de numismatică și istorie (de ex. unele antice și medievale, documente etc.), la fel și obiectele de științele naturii (cum sînt diferite mostre de minereuri, material zoologic — între care și fosile de animale).

Deși, după cum am arătat, deocamdată nu se poate preciza data înființării, totuși, pe baza anumitor considerente putem emite ipoteza plauzibilă că cel puțin cu 2—3 decenii înainte de anul 1797, adică în jurul anilor 1750—1760, au apărut germele „muzeului” școlar. O parte a materialului colecției a intrat în proprietatea școlii, alcătuind astfel fondul de bază al colecției școlare și care, cu timpul, s-a îmbogățit considerabil. Cert este însă că în anul 1772 exista deja o mică colecție.

Conform inventarului de mai sus, colecția numismatică luată în evidență era compusă din monede de aur, argint, respectiv de cupru [recte (?) din bronz]. Autorul inventarului, înainte de a începe lista monedelor de aur, a notat următoarele: „10 buc. monede de aur, 5 buc. de argint și 57 buc. de cositor și cupru, care toate au fost trimise liceului nostru de către nobila doamnă contesă Suzana Toroczkaï de Colțești, văduva răposatului domn conte cămăraș László Székely de Ineu, obiecte despre care în lada liceului se găsesc două scrisori ale stimatei contese, dar nu se precizează, care erau ele. Dat fiind faptul că în afara acestor monede, în proprietatea liceului se mai află tot atîtea monede, astăzi nu se mai poate distinge una de alta, la fel nu se mai poate ști de cine au fost colectate sau donate celelalte” (sublinierea autorului).

În inventarul amintit figurează, înmănușiate la 11 poziții, 13 buc. monede de aur, la alte 66 poziții 187 monede de argint, iar la 48 poziții 127 buc. monede de „cositor” și cupru. Acest material a format fondul numismatic de atunci al liceului reformat de odinioară, monede antice (grecești și romane), precum și medievale. La capătul acestor trei grupuri se citește mențiunea următoare: „La data de 20 iulie 1850 camera din vecinătatea arhivei fiind rechiziționată în scopul unui magazin militar, în fiecare noapte stătea cite o santinelă atît în fața acestui local, cît și în fața arhivei; la data de 20 iulie, cu ocazia controlului, am găsit intact lacătul arhivei și cînd, în ziua de 20 august, am vrut să intru în arhivă, lacătul l-am găsit desfăcut. Intrînd în arhivă în prezența [reprezentanților — n.n.] judecătoriei penale provizorii, am constatat că toate monedele erau furate. Am fost interogat de către judecătorie atît eu, cît și seniorul Ferenc Illés, dar pe soldați nu i-au anchetat. Rector György Sabó [sic!]. Aceasta fu prima pierdere sensibilă din punct de vedere material (eventual și științific!) a acestei mici colecții numismatice.

Paragraful 1 al capitolului 5 conține lista mobilierului. Ultimul obiect de inventar este o ladă prevăzută cu 2 chei și care servea drept casă a bibliotecii li-

ceului. Această ladă există și astăzi și se află în posesia Muzeului din Odorheiu Secuiesc.

În cel de-al 2-lea paragraf al aceluiași capitol sînt înșirate odăjdiile, la 9 poziții de inventar figurînd în total 13 obiecte. La primul punct este pomenită „O tablă de argint, așezată în perete, cu o ramă de marmoră, în care este ștanțat blazonul răposatului domn baron István Daniel senior, care s-a născut în anul 1684 și a murit în 1774, una buc.“ Această tablă, fără ramă însă, se găsește tot în proprietatea muzeului de mai sus.

Paragraful nr. 3 al capitolului al 5-lea se referă la „*insignia*“. 30 poziții de inventar înșiră 30 astfel de insigne (blazoane) aparținînd diferitelor familii nobiliare și aristocratice (pictate pe textile și pe mătase). Dintre aceste insigne, prin intermediul colecției fondate de Endre Solymossy, despre care vom vorbi mai jos, astăzi mai există 2 buc., de asemenea, tot în posesia Muzeului din Odorheiu Secuiesc.

În sfîrșit, paragraful al 4-lea al acestui capitol, după cum reiese din titlu, conține, cuprinse în 114 poziții de inventar, „miracolele naturii și ale artei, respectiv mineralele, în total 858 buc.“ Această parte a colecției liceului cuprindea deci materialul mineralogic, zoologic (mamifere, păsări și fosile de animale). Dintre acestea ultimele sînt demne de amintit: o zale, precum și un scut confecționat din lemn și învelit în piele. Cu toată probabilitatea, acestea pot fi identificate cu obiectele asemănătoare care figurează și în inventarul colecției lui Endre Solymossy, dar, totodată, și cu cele care se găsesc între obiectele medievale ale Muzeului din Odorheiu Secuiesc.

Amintim aici următorul obiect, trecut la nr. 20 al acestei părți a inventarului: „un fier plat din timpul lui Basta și al Voievodului Mihai, accesoriul unui plug care a fost tras de oameni din cauza lipsei de bovine și care a fost descoperit în cetatea ciuntă de la Hoghiz, fiind donat bibliotecii de către stimatul domn Gábor Huszár în anul 1797 1 [buc.]“.

Din aceste date statistice, trecute în revistă doar fugitiv, reiese, deci, că în anul 1797 colecția muzeală a fostului Liceu reformat se compunea din 327 buc. monede și 901 buc. diferite obiecte, adică în total 1228 obiecte, de aceea, fie și sub acest aspect numeric, trebuie considerată o colecție de certă valoare.

În decursul deceniilor următoare colecția s-a îmbogățit, dar, regretabil, evenimentele din anii 1848—49 — ca și în cazul colecției numismatice — i-au cauzat pierderi grave, majoritatea materialului a dispărut, respectiv a fost împrăștiată. De acum înainte, pînă în anul 1881 nu dispunem de nici un fel de informație referitoare la materialul muzeal, deși păstrarea pînă în zilele noastre a unor obiecte clar identificabile atestă prezența și existența și pe mai departe a unei colecții, fie ea oricît de mică. Apar doar informații sporadice începînd cu anul 1872, dovedind și redeschimbarea dorinței de a înființa un muzeu local. Profesorul de istorie al școlii proaspăt numit, Endre Solymossy, începe în acest an întocmirea unui inventar nou. Lui îi aparține, deci, meritul reînțelei acestei munci laborioase. Începerea și continuarea adunării de material, și din săpături arheologice (de ex. „Cetatea Bud“ din hotarul orașului Odorheiu Secuiesc), s-a soldat cu frumoase rezultate și mica colecție s-a îmbogățit din ce în ce mai mult, proces care se poate urmări prin înregistrările operate în inventarul nou. Colecția avea deja o secție de numismatică, una de istorie (obiecte din epoca străveche, din antichitate și din evul mediu) și de artă plastică (cuprinzînd portretele profesorilor și ale camenilor de seamă ai liceului, pictate de renumitul artist Miklos Barabás și preluate la data de 20 martie 1886). Munca de colecționare a conti-

nuat și după plecarea, în 1896, la o altă școală a lui Endre Solymossy. Inventarul început de el va fi continuat pînă la sfîrșitul anului 1924. Cu ocazia inventarierii efectuate la data de 31 decembrie 1924, numărul obiectelor înregistrate se ridică la 1758 buc.

În baza celor expuse mai sus se poate constata deci că această colecție cu caracter istoric se compunea în majoritate din monede, ridicîndu-se de asemenea la o certă valoare.

Întrucît această colecție ne este mai apropiată în timp, este firesc ca aici să putem identifica mult mai numeroase obiecte înscrise în inventar, ca aflîndu-se și în prezent în fondul Muzeului din Odorheiu Secuiesc. Astfel amintim o mică parte a tezaurului aflat pe „Dealul Firtușu“ (jud. Harghita), monedele antice grecești și romane din colecția particulară Zathureczky, ca și aceea donată de Sámuel Nagykedej Fekete, care — după cum reiese din motivarea donației, a fost donată nu numai liceului. „Monedele și medaliile înșirate în această listă, așezate în două lăzi mici frumos executate, învelite cu catifea și prevăzute cu zăvoare, le donez tinerimii secuiești, în general, și Colegiului reformat din Odorheiu Secuiesc în special, cu bucurie și pe veci, cu acordul scumpei mele soacre, văduva lui Ferencz Kendi, și al soției mele Kándida Kendi, care m-au ajutat contribuind cu mai multe piese de certă însemnătate, cu scopul de a păstra, a delecta și a educa pe tărîmul istoriei. De-ar da Dumnezeu ca și alții să se însuflețească la asemenea donații și astfel prezenta colecție să devină cu timpul un Muzeu Secuiesc, Cluj la 2 decembrie 1868, Sámuel Fekete de Nagykede, consilier pensionar al curții regale, membru activ al societății maghiare de științele naturii și membru fondator al societății maghiare de istorie“.

Se mai pot înșira o serie întregă de obiecte identificabile cu cele aflate azi în proprietatea Muzeului din Odorheiu Secuiesc, de ex. diferite unelte șlefuite, un topor de cupru de la Jimbor (azi jud. Brașov), o seceră de bronz ruptă în două la mijloc, scoasă din hotarul localităților Mujna (jud. Harghita) și Jimbor, o statueta din fier a zeiței Venus, descoperită, afirmativ, în cetatea de la Bădeni (jud. Harghita) etc.

După anul 1872, vești sporadice și indirecte ne informează despre faptul că obiectele arheologice descoperite cu ocazia construirii liniei de cale ferată Vînători — Odorheiu Secuiesc au fost donate în favoarea fondării unui muzeu la Odorheiu Secuiesc.

O astfel de informație indirectă datează din anul 1897, cînd Gábor Téglás, în textul lucrării referitoare la rezultatele săpăturilor arheologice executate de el în interiorul orașului, menționează că o parte a materialului arheologic ieșit la lumină a fost adunată de Márton Szöcs, procuror regal, „a cărui văduvă, răspunzînd chemării vicecomitelui János Ugron, a oferit și a donat muzeului județean [este vorba de județul Odorhei, n.n.] în curs de fondare toate obiectele de valoare muzeistică aflate în posesia sa“. Din păcate însă nu dispunem de nici o informație în privința depozitării și păstrării acestui material, precum și nici despre soarta lui.

Materialul care s-a adunat în cursul anilor, pe de o parte, precum și înființarea a o serie de muzee în întreagă Transilvania, muzee independente de școli, pe de alta, au accelerat, desigur, transpunerea în practică a ideii de a se întemeia un muzeu județean în orașul de reședință al județului Odorhei. La data de 16 iunie 1900 a avut loc ședința comitetului executiv al județului, care a dat dispoziție viceprefectului dr. Andor Damokos să studieze posibilitățile de înființare

a unui muzeu județean. Dr. Damokos a convocat o ședință în ziua de 15 noiembrie. „Cei prezenți la această ședință au hotărât că vor lansa manifestul întocmit în legătură cu această problemă de către Dénes Balázsy, și pe care viceprefectul îl va trimite la fiecare comună ca anexă a dispozițiilor, pentru ca preotul și notarul din localitate să-l explice poporului, îndemnându-l la stringerea obiectelor. Comisia pregătitoare, completată cu noi membri, a hotărât ca să-i încredințeze, respectiv să-l invite pe viceprefectul Dr. Damokos și pe Adolf Csehély, profesor la Liceul real din localitate, să elaboreze statutul. „Obiectele valoroase existente deja în număr mare vor fi depozitate în camera din dreapta sălii mari de ședințe a prefecturii județului [sublinierea noastră], și comitetul executiv va fi solicitat în vederea asigurării unui fond bănesc, pentru a se putea procura primele vitrine“. Menționăm că un exemplar al manifestului amintit se găsește în arhiva Muzeului din localitate.

Proiectul statutului elaborat urma să fie pus în discuție în ziua de 23 ianuarie 1901. Ziarele locale ne informează despre desfășurarea lucrărilor. În acest statut citim, între altele: „Denumirea societății va fi »Asociația muzeală a județului Odorhei«, cu reședința în orașul Odorheiu Secuiesc. Scopul asociației este înființarea și menținerea unui muzeu care să fie oglinda reală a dezvoltării orașului, păstrătorul vestigiilor sale istorice, colectorul obiectelor de științele naturii și etnografice și să devină o bibliotecă a produselor literare referitoare la națiunea secuiască, dar în special la județ; în legătură cu aceasta, trezirea interesului publicului față de dezvoltarea culturală a județului, față de frumusețile naturii și față de viața poporului...“

Proiectul de statut a fost aprobat de participanți, fiind apoi înaintat ministerului de resort spre aprobare. Aprobarea ministerială a fost dată publicității în ziarurile locale la data de 29 septembrie 1901. După aceasta, la data de 25 ianuarie 1902, a avut loc ședința preliminară de constituire. Concomitent, a început și subscrierea membrilor susținători ai muzeului. Adunarea constitutivă a „Asociației muzeale a județului Odorhei“ a fost ținută în ziua de 10 septembrie 1902, precedată fiind de o îndelungată activitate de pregătire. În acest timp, numărul membrilor se ridica la aproximativ 100. La ședință a fost aleasă conducerea asociației, în frunte cu un director, în persoana lui Adolf Csehély, cel care era suficient de înțelegător și deschis față de muzeologie. În comitetul asociației, compus din 30 membri, erau prezenți atât localnici cât și din alte localități, dar care aveau relații cu județul Odorhei (de ex. renumitul etnograf Béla Vikár, cunoscutul arhivist József Pálmay și alții).

Aceste evenimente, cu ani în urmă, explică, de bună seamă, plângerea conducerii „Muzeului Național Secuiesc“ din Sf. Gheorghe: „cu ocazia înființării Muzeului Național Secuiesc [...] județul Odorhei a votat o indemnizație de susținere rotunjită la 45 florini“. Și, mai departe, se arată că, începând din anul 1882 „județul Odorhei nu mai plătea însă suma oferită. [...] În scopul reglementării problemelor bănești [...] comitetul de direcție s-a adresat în primul rând comitetului executiv al județului [...] Odorhei în vederea mandatării indemnizației de susținere oferite prin comitetul inspectorilor, dar, în ciuda a repetate reclamații, nu s-a obținut nici un rezultat“.

Asociația, la data de 5 octombrie 1902, a organizat deja o serată cu expuneri științifice, dintre care se detașează mult cea a lui Béla Vikár, remarcabilă prin metodă — o noutate chiar pe plan mondial, abordând culegerile sale de folclor în împrejurimile Odorheiului Secuiesc. Expunerea era ilustrată prin interpretarea muzicală a cântecelor populare culese de el, fixate pe cilindru fonografic,

care era pe atunci abia la începuturi și în acest domeniu științific în lume. Etnograful a utilizat și interpretarea unor sătence, care au fost invitate personal pentru a cînta în fața publicului. Această activitate rodnică a asociației a continuat și mai târziu. Presa locală ne informează despre organizarea a mai multe seri de lectură sau a unor sesiuni științifice. O parte a comunicărilor susținute a apărut în ziarele locale, dar au văzut lumina tiparului și ca extrase de sine stătătoare.

Ca urmare a emiterii manifestului referitor la stringerea de obiecte și organizarea muncii de colecționare, fondul asociației muzeale s-a îmbogățit considerabil în scurt timp. Donațiile și ofertele erau publicate în presa locală; se poate urmări prin prisma celor apărute în presă și desfășurarea procesului inițiat în scopul fondării unui muzeu județean. La început aceste vești apar mai rar, dar la foarte scurt timp ajung frecvente: zilnic citim confirmarea donațiilor sau scrisori de mulțumire. Deși numărul pieselor creștea repede, colecția ajungînd să poată fi organizată ca expoziție muzeală, totuși ea nu a ajuns încă la nivelul de a deveni un patrimoniu muzeal pus în ordine și, deci, nici la organizarea, respectiv deschiderea expoziției muzeale atît de mult dorite, spre a-și putea îndeplini măcar unele dintre sarcini, prin urmare, să se poată vorbi despre un muzeu propriu-zis fondat; rămase doar în stadiul de simplă mișcare muzeală, este drept, generoasă. La data de 19 august a încetat din viață directorul muzeului, Adolf Csehély. Ca urmare, a și început declinul mișcării, care pornise cu atîta însuflețire.

Materialul colecționat sub conducerea lui Adolf Csehély, depozitat într-o cameră a clădirii Prefecturii, a fost preluat de o comisie condusă de Mózes Sándor la data de 16 octombrie 1904. La adunarea publică din 18 decembrie a aceluiași an, ținută după ce a fost amînată de două ori din cauza dezinteresului membrilor, fu aleasă noua conducere. Noul director al muzeului ajunge Károly Molnár, profesor tot la Liceul real din localitate. La această adunare se mai nutreau speranțe: „Asociația are doi ani, munca grea de pregătire a fost efectuată. Cei doi ani nu au trecut în van, în scurt timp ideea s-a transformat în fapt, muzeul județului poate fi deschis. Asociația are trei membri fondatori și 34 membri activi și dispune și de un fond bănesc: 400 coroane din cotizații și donații, sumă care — fie ea chiar mică — ajunge pentru mobilier și înzestrări. Publicul devotat al județului a colecționat aproape 1.000 obiecte care pînă acum zăceau ascunse, în mare parte nefolosite, și între care se găsesc mai multe cărți extrem de valoroase, piese de bază de mare valoare ale bibliotecii muzeului [...] Iată, temeliiile au fost așezate, de noi depinde ca pe aceste temelii să ridicăm un palat frumos, pentru ca orașul-mamă secuiască să se îmbogățească cu un tezaur apreciabil. Este regretabil că asociația, chiar în clipa înfăptuirii, a suferit o pierdere considerabilă: decesul directorului entuziast și zelos, al omului cu vederi largi și de înaltă cultură, al lui Adolf Csehély. Cei care l-au cunoscut știu foarte bine că această pierdere este aproape de neînlocuit. Sîrguința sa infatigabilă, rîvna de cercetare [...] ar fi făcut această instituție să înflorească în scurtă vreme“.

Cu acest cuvînt de adio, activitatea asociației abia înființate a și fost, de fapt, încheiată. A murit organizatorul și conducătorul mișcării — s-a stins și făclia ce a aprins-o. Entuziasmul succesurilor săi a lincezit și, încetul cu încetul, a și dispărut. Presa locală, e drept, ne mai oferă cîteva vești despre încercări noi, dar numărul donațiilor scade simțitor, pentru ca, în sfîrșit, pe la finele anului 1905 să se aplaneze total valurile stîrnite de această nobilă inițiativă...

În cursul lunii mai a anului 1908 secretarul asociației, József Pálmay, s-a mutat la Tîrgu-Mureș. În locul lui adunarea generală l-a ales pe Aladár Pálffy de Tarcsafalva. Ca urmare, în decembrie a aceluiași an el convoca o adunare generală menită să hotărască soarta materialului muzeal strîns. Conducerea muzeului din Sf. Gheorghe, care se găsea în fața unor mari transformări, referindu-se la statutele inițiale, a cerut conducerii muzeului din Odorheiu Secuiesc predarea obiectelor colecționate pînă atunci. Pálffy scrie cu îngrijorare: „Oare Odorheiu Secuiesc nu va pierde totalmente temelul de a înființa vreodată un muzeu județean? Și persoanele care și-au donat obiectele exclusiv muzeului județului Odorhei, mai bine zis le-au predat în speranța înființării acestui muzeu, dorind să fie păstrate exclusiv aici, oare vor fi de acord ca donațiile lor să fie predate unei instituții dintr-un alt oraș? Unui alt muzeu, care e drept că reprezintă interesele întregii secuimi, dar nu se află în orașul-mamă“. La data de 8 decembrie s-au întrunit cei invitați. „Károly Molnár a făcut cunoscut memorandumul primit de la muzeul din Sf. Gheorghe, citind datele mai importante referitoare la județul Odorhei“, și propunînd predarea materialului. Marea majoritate a membrilor în primul rînd Dániel Becsek, s-au împotrivit, însă Gáspár Soó împreună cu Endre Solymossy, ținînd seamă de împrejurările de forță majoră — e drept, cu inima îndurerată — sînt pentru predarea colecției. Adunarea generală a hotărît că asociația își menține însă dreptul de proprietate.

Pentru preluarea materialului, din partea muzeului din Sf. Gheorghe a fost delegat muzeograful Vilmos Csutak. În ziua de 27 septembrie 1909, „Károly Molnár, profesor în pensie al Liceului real, director de muzeu și Jakab Dózsa, profesor la aceeași școală, bibliotecar, au predat întregul material muzeal și de bibliotecă, verificat și găsit în ordine, delegaților județului Odorhei, Gábor Szabó, notar principal și Aladár Pálffy, funcționar la finanțe, membri ai comitetului. — Vilmos Csutak pe baza inventarelor originale a preluat în întregime acest material muzeal, împachetat imediat cu cea mai mare grijă în lăzi, transportîndu-l pe calea ferată la Sf. Gheorghe“.

După informația cuprinsă în adresa muzeului din Sf. Gheorghe „materialul cedat din partea oficialităților județului Odorhei se compune dintr-un album, 64 volume de cărți, 144 fascicule și 160 exemplare de ziar, adică în total 569 buc. și din 895 obiecte arheologico-istorice, din 21 buc. obiecte de etnografie, din 14 obiecte de științele naturii, astfel totalul general ridicîndu-se la 1499 buc. Este un număr care, în sine, atestă clar și deslușit patriotismul devotat al județului Odorhei“.

„Și dacă, pe lângă acestea, mai luăm în considerare și faptul că, dintre cele 1499 obiecte, mai ales dintre cele arheologice, foarte multe reprezintă o valoare deosebită nu numai pentru trecutul istoric al județului Odorhei, ci și pentru întreaga Țară Secuiescă, de fapt trebuie să simțim multă recunoștință atît față de autoritățile municipale ale județului Odorhei, cit și față de fiecare membru al asociației muzeale a județului Odorhei în privința contribuției lor atît de eficiente la muzeul întregii națiuni secuiești“.

Ultima adunare generală a asociației muzeale din localitate a avut loc la 10 octombrie 1909, într-o atmosferă apăsătoare, încărcată de regrete. „La această adunare a fost trecută în revistă predarea obiectelor [...] transportate deja la Sf. Gheorghe, au fost prezentate statutele modificate restituite de minister și, în fine, se hotărăște în privința menținerii sau dizolvării Muzeului [...]. Probabil din cauză că, pe vremuri, ideea înființării acestui muzeu a fost lansată în coloa-

nele ziarului Székely-Udvarhely regretăm foarte mult stingerea sa" — citim în ziarul menționat.

Asociația în sine, deocamdată, totuși, nu a fost dizolvată, deși nu putem vorbi și pe mai departe despre o activitate normală. Afirmatia noastră o bazăm pe articolul [de fapt, un editorial] intitulat „Muzeul județului Odorhei“, apărut în nr. 11 din 1913 în ziarul „Udvarhelyi Híradó“, și purtând semnătura „Dr.“ Într-adevăr citim următoarele: „Județul Odorhei a strâns laolaltă de două ori [sublinierea noastră] obiectele muzeale găsite în județ, dar în ambele cazuri, le-a cedat — greșit, după modesta noastră părere —, muzeului din Sf. Gheorghe. De aici urmează situația că, în timp ce fiecare oraș are o specialitate de vizitat. Odorheii se poate mândri doar cu edificii publice mai mult sau mai puțin ratate și cu străzi a căror axă se intersectează oblic“. În continuare, autorul articolului trasează oarecum un fir conducător pentru activitatea membrilor asociației. După aceea, face următoarea observație: „Atare muncă de colecționare, efectuată în toate direcțiile, ar aduce cu sine necesitatea din partea asociației a ridicării unui cămin separat. Ultima oară, tot lipsa căminului, în primul rând, a dus la faptul că roadele muncii noastre de colecționare de pînă acum au trebuit strămutate la muzeul din Sf. Gheorghe. În caz dacă Asociația muzeală își va desfășura activitatea sa intens și sistematic, după cum am schițat; consecința va fi obținerea unui cămin propriu. [...] Un astfel de cămin poate să obțină asociația atît pentru sine, cît și pentru județ, dacă va depune eforturi sporite în munca sa, în colecționarea de obiecte și în activitatea de educare a populației. Așa vom avea căminul nostru cultural și astfel vom fi și noi în cultură ca la noi acasă. Acest scop încurajator și însuflețitor va conferi Asociației muzeale rosturile ei“.

Este demnă de amintit, apoi, încercarea organizării unui „Muzeu de rechizite școlare al județului Odorhei“. Organizatorul era Rezső Chalupka, care, în numărul din 25 noiembrie 1906 al ziarului „Udvarhelyi Híradó“, a schițat sarcinile acestui muzeu. Referindu-se la statutele aprobate în februarie 1903 ale „Asociației învățătorilor din județul Odorhei“, scrie următoarele: „Scopul acestui articol al meu, bine intenționat, este de a lansa ideea unui muzeu propriu de rechizite școlare și de material ilustrativ, trezind interesul și dorința de activitate în acest sens, interes și dorință de activitate fără îndoială doar aparent nemîșcate [...], și care vor fi îndreptate spre realizarea muzeului prin activitatea îndîrjită și neobosită a asociației învățătorilor“.

Din știrile publicate în ziarele locale reiese că apelul lui Rezső Chalupka s-a soldat cu un rezultat cu totul neșteptat: în scurt timp avu de exprimat mulțumirile sale pentru numeroasele donații. Dar, între donatori, alături de cei din județ, găsim și alte persoane și chiar instituții din alte zone, ba chiar și din străinătate (de ex. din Elveția, Germania etc.).

Nr. din 24 mai 1908 al ziarului „Udvarhelyi Híradó“ publica aprobarea de către minister a statutului muzeului de rechizite școlare, dar acesta fu ultimul indiciu al existenței și activității sale... Soarta materialului colecționat este deocamdată necunoscută.

În acest timp, în întreaga lume s-au întesit mișcările sociale. Din cauza transformărilor rapide, în sens capitalist, diferite popoare ale lumii care erau afectate de această dezvoltare rapidă, își pierdeau, unul după altul, valorile etnografice, caracteristicile lor. Secuimea de atunci era încă în bună măsură izolată de asemenea influențe, pe de o parte din cauza lipsei mijloacelor de comunicație, iar pe de alta deoarece comunitățile se cramponau de tradiții, fapt care a dus la

păstrarea valorilor specifice. Din această cauză, meleagurile locuite de secui le putem considera ca o adevărată mină de aur, a comorilor folclorice-etnografice.

În vederea salvării valorilor etnografice din belșug existente, primii pași importanți au fost făcuți în anii 1911—1912, de doi profesori ai fostului Liceu reformat din Odorheiu Secuiesc, și anume dr. András Hoffer, membru al Asociației de Geologi din Budapesta, fost profesor la Liceul reformat de odinioară din Aiud, unde a reorganizat renumita colecție mineralogică a școlii, numit pe urmă la școala pomenită din Odorheiu Secuiesc în anul 1911, și, alături de el, Ferenc Rezső Haáz, tânăr profesor de desen originar din nordul Slovaciei (RSCS), numit la această școală în anul 1906. Rezultatul osîrdiei lor, sprijinită cu multă înțelegere de direcțiunea școlii prin contribuții bănești, a fost crearea colecției etnografice în cadrul liceului. Anuarul acestei școli pe anii 1907—1908, redactat de renumitul director Lajos Gönczi, ne informează numai despre existența colecției de artă, numismatică și arheologie: „Îmbogățirea colecțiilor [...]: [...] g) Arta plastică, numismatică și arheologia [...] s-au îmbogățit, prin achiziții, cu 1 buc. altar vechi roman și 1 buc. vas roman de jertfă, ambele descoperite la săpăturile arheologice de la Sînpaul” (jud. Harghita); prin urmare, școala nu avea încă o colecție etnografică! În anuarul liceului pe anii 1911—1912, art. al XIII-lea ne informează despre sporirea diferitelor colecții, apreciindu-se activitatea celor doi profesori pe tărîmul etnografiei: „i) Colecția etnografică. Scopul: stringerea obiectelor secuiești cu caracter etnografic în general și a aceloră din județul Odorhei în special. Numărul obiectelor colecționate este de 1.000. Cheltuielile efective au fost de 100 coroane, sumă pe care am acoperit-o din fondul de științele naturii. Obiectele au fost colecționate de dr. András Hoffer și Rezső Haáz, prin urmare ei sînt cei care au pus bazele acestei colecții [sublinierea autorului]. Munca domnilor profesori, de stringere, a fost efectuată pe de o parte prin elevi, iar pe de alta prin excursii făcute în satele din vecinătatea orașului Odorheiu Secuiesc”.

În urma strădaniei de colecționare continuate și în anul următor, anuarul școlar pe anii 1912—1913 aduce la cunoștință următoarele: „Sporul colecției etnografice în anul curent este de 450 de obiecte; majoritatea lor a intrat și anul acesta prin donații în patrimoniul colecției. Iar pentru obiectele achiziționate au fost plătite 99 coroane. Fondul colecției se compune în total din 1.450 obiecte. Am avut posibilitatea să și expunem aceste obiecte într-o cameră destul de potrivită din clădirea veche, în vechile vitrine ale cabinetului de științele naturii”. Această dată, care este imposibil de a fi determinată mai precis, adică ziua sau cel puțin luna deschiderii, marchează deci transformarea în colecție publică a colecției etnografice a școlii, asigurîndu-se accesibilitatea pentru public a valorilor populare ale județului Odorhei. Ca urmare, această colecție a depășit „stadiul de izolare”, ajungînd cu timpul o colecție muzeală școlară renumită și peste hotare.

Această frumoasă activitate a fost întreruptă de izbucnirea primului război mondial. Cei doi profesori entuziaști care au pus piatra de temelie a micului, dar semnificativului muzeu școlar, au fost duși pe front. Dintre ei doar Rezső Haáz s-a întors la școala sa de origine, dr. András Hoffer rămînd în locurile sale natale. În cursul războiului, cum, din păcate, este și „fîresc”, colecția a suferit pierderi sensibile: majoritatea textilelor a dispărut. În scopul compensării pierderilor și al îmbogățirii în continuare, după anul 1920 a fost reluată munca de colecționare. Această activitate era condusă de Ferenc Rezső Haáz. Sub îndrumarea sa, elevii săi entuziaști colecționau noi și noi obiecte. Ca rezultat, într-un timp relativ scurt s-a ajuns la compensarea pierderilor (dacă se poate vorbi des-

pre o asemenea compensare în cazul pieselor individuale!) și începînd cu anul 1921 (din nou, fără a se putea preciza mai exact data) expoziția de etnografie a fost redeschisă publicului, de această dată însă lărgită cu încă două camere, fapt care atestă din nou înțelegerea și sprijinul conducerii liceului. Mărirea localului de expunere, e drept, numai temporar, s-a dovedit a fi suficientă atît pentru depozitarea, cît și pentru aranjarea și organizarea expunerii celor circa 2.500 de obiecte.

Expoziția, deschisă în fiecare duminică, era vizitată cu plăcere de vizitatori în primul rînd din localitate, dar și de pe alte meleaguri și chiar din străinătate. Expoziția, respectiv această colecție școlară și-a cîștigat renume și peste hotare: între cele două războaie mondiale erau organizate expoziții itinerante și temporare în străinătate, fiind prezentate cele mai frumoase și valoroase obiecte. Organizatorul acestor expoziții itinerante a fost responsabilul colecției: același Ferenc Rezső Haáz. Acestei munci reîncepute și continuate în perioada interbelică i-a pus capăt izbucnirea celui de-al doilea război mondial. Anuarul școlii pe anii 1943—1944, de astă dată redactat de Ferenc Rezső Haáz, ne furnizează următoarele date: „6. Colecția etnografică. Fondul inventariat constă din 2.080 de obiecte [...] Sporul anului curent se ridică la 17 buc. În cursul anului colecția a fost vizitată de 101 străini“.

Războiul a adus prejudicii ireparabile colecției. Cum era și de așteptat, din nou textilele și obiectele confecționate din piele au suferit cele mai mari pierderi (s-au păstrat doar vreo trei textile și numai două obiecte din piele, dintre care unul fragmentar). Nu numai că recuperarea necesita un fond bănesc considerabil, dar în general achiziționarea era chiar imposibilă, căci, pe de o parte, s-au distrus cu timpul chiar obiectele vechi ale proprietarilor lor particulari, prin urmare asemenea piese sînt mult mai rare (nemaivorbind de faptul că aproape fiecare obiect își are specificul său individual), iar pe de altă parte obiecte de acest gen se confecționează curent într-un număr foarte restrîns, nici acestea, în general, nu continuă tradițiile vechi păstrate decenii sau secole de-a rîndul.

În anul 1949, această colecție muzeală școlară a fost naționalizată, dobîndînd statutul de Muzeu Raional. Directorul a rămas pînă în anul 1952 Ferenc Rezső Haáz, fiind asigurate totodată fonduri bănești, e drept, destul de modeste.

Colectivul de muncă era format la început dintr-un director, un muzeograf și un om de serviciu, cu timpul însă s-a lărgit, primind încă 1½ posturi.

În vederea asigurării spațiului necesar, în 1953 colecția a fost mutată din localurile școlii în jumătatea (parterul) unei clădiri de la sfîrșitul secolului trecut, iar mai tîrziu, măsură dovedită ca greșită, în subsolul Casei de cultură nou ridicate. După ce s-a constatat această greșeală, și anume că în asemenea condiții muzeul nu se poate dezvolta, întregul material a fost mutat în clădirea anterioară, de astă dată fiind însă asigurată întreaga clădire. În urma dezvoltării sale accelerate, ulterior a primit mai multe localuri la un etaj al unei alte clădiri din apropiere, în vederea organizării pinacotecii.

În cursul anului 1968, în scopul asigurării dezvoltării ritmice de perspectivă a muzeului, la solicitarea forurilor competente locale a fost întocmit un plan de perspectivă referitor la amplasarea muzeului într-o altă clădire mai potrivită. Au fost prezentate și propuse trei variante, dintre care pe locul al doilea figura darea în folosință a cetății medievale cu întregul complex din centrul orașului, numit „Székely támadt“, varianta care, se pare, este în curs de îndeplinire.

În cursul deceniilor de după naționalizare s-a intensificat munca în instituție și în afara ei și, ca urmare, fondul muzeal s-a îmbogățit sensibil.

A crescut materialul de științele naturii prin donații. Prin colecția mineralogică a răposatului dr. János Bányai, renumit geolog, muzeul a intrat în posesia prin donație a unei părți a colecției profesorului și cercetătorului dr. Sámuel Pap. Prin achiziții repetate, în conformitate cu înțelegerile încheiate între muzeu și profesorul Lajos Kováts (care, la solicitările dintotdeauna ale muzeului, îi vindea animale împăiate) colecția s-a îmbogățit în primul rând cu păsări care reprezentau aproape în întregime speciile aflate în zona apropiată. La fel, a intrat în posesia unei astfel de colecții tot prin achiziții cu sprijinul învățătorului János Sándor.

Au fost continuate cercetările și colecționarea cu caracter etnografic, în primul rând cu sprijinul membrilor colaboratori, reușindu-se să se completeze materialul etnografic, care a suferit mari pierderi în timpul războiului.

Din punct de vedere arheologic, zona de activitate a muzeului era pur și simplu o „terra incognita”. Înainte de anul 1954 fuseseră efectuate doar câteva cercetări și săpături de recunoaștere sporadice de acest gen. După primii ani, în care, din cauze de forță majoră, s-au efectuat numai săpături de salvare, începând cu anul 1957 muzeul, având un plan de săpături pentru un interval de timp mai îndelungat, a trecut la realizarea lui, executând săpături sistematice de scurtă durată sau chiar mai îndelungate, în fiecare an, până în anul 1974 inclusiv, în colaborare cu Muzeul de istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca. Rezultatele săpăturilor arheologice și ale cercetărilor și recunoașterilor efectuate simultan sau independent de ele au modificat în mare măsură harta arheologică a zonei (descoperite fiind peste 120 de puncte arheologice necunoscute până acum în literatura de specialitate, iar datarea unora cunoscute s-a dovedit a fi greșită, respectiv altele ținute în evidență au trebuit radiate). Unele descoperiri s-au dovedit de o importanță națională, ba chiar și internațională.

Între timp, cu sprijinul în primul rând a doi pictori entuziaști locali: răposatul Károly Rösler și János Maszelka, în baza materialului deja existent, s-a lărgit simțitor fondul de arte plastice, mai ales de pictură, dar și prin oferta făcută de urmașii fostului profesor de desen al Liceului romano-catolic de odinioară din localitate Pál Spanyol, decedați și ei între timp, prin care ofertă, respectiv donație, muzeul a reușit să intre în posesia unui bogat material de arte plastice.

Având în vedere că în localitate și-au efectuat activitatea foarte fructuoasă și valoroasă oameni de seamă, muzeul a înființat 4 săli memoriale, și anume a geologului dr. János Bányai la sediul muzeului (deschisă în anul 1969), a renumitului poet László Tompa (deschisă în anul 1972), a scriitorului Sándor Tomcsa, critic al societății burgheze (sală deschisă în anul 1973), și a luptătorului comunist Béla Józsa chinuit și omorât în lagărul de concentrare de la Someșeni (sală deschisă în anul 1974 în satul său natal Hoghia, com. suburb. Feliceni), cu scopul de a păstra cu pietate amintirea luptei sale și a suferințelor sufletești și chiar fizice, suportate în interesul clădirii unei societăți noi, drepte.

În acest răstimp, conducerea muzeului nu a pierdut din vedere niciodată că pentru asigurarea muncii științifice, instituția trebuie să dispună și de o bibliotecă adecvată. Pentru atingerea acestui țel, au fost colecționate cărți vechi prin achiziții și donații de la particulari, dintre care cea mai mare importanță o are obținerea, pe de o parte prin achiziție, iar pe de altă parte, în mai mare număr, prin donație a valoroasei biblioteci a dr. János Bányai.

Conform concepției conducerii muzeului, s-a reușit să se asigure cărți de specialitate pentru toate disciplinele științifice. Astfel, la dispoziția cercetătorilor se află o bibliotecă diversificată, fiind reprezentate cele mai variate domenii ale diferitelor științe.

Dacă în anul 1954 numărul obiectelor era de 1950, la sfârșitul anului 1973 depășea deja cifra de 11.000 (fără materialul arheologic scos la iveală din abundență în cursul săpăturilor și investigațiilor executate anual), iar astăzi depășește cifra de 54.000 (inclusiv materialul arheologic). O astfel de îmbogățire se constată și în cazul bibliotecii muzeului. În anul 1954 în inventarul ei au figurat circa 150 volume, în 1973 se depășea deja cifra de 12.000 volume, iar astăzi s-a ajuns la cifra de 14.000 volume.

Colectivul de muncă al muzeului, alături de această muncă cu caracter muzeal, sub conducerea organelor de partid și de stat, a contribuit în mare măsură la educarea maselor largi populare, prin organizarea și prezentarea de expoziții temporare și itinerante, de simpozioane, prin prezentarea unor expuneri științifice de popularizare, iar angajarea elevilor mai mari la efectuarea săpăturilor arheologice servea scopul educării lor în spiritul patriotismului.

Muzeul din Odorheiu Secuiesc, în vîrstă deci de peste 200 de ani, prin expozițiile sale și prin celelalte manifestări a reușit să-și asigure din nou un renume nu numai pe plan național, ci și peste hotare. Sperăm că, cu sprijinul și înțelegerea binevoitoare a organelor locale competente, această instituție de cel puțin 210 ani, după atâtea încercări și greutăți, va putea nu numai îndeplini în continuare sarcinile sale specifice, păstrate prin secole și visate de cele mai entuziaste personalități, ci, dezvoltînd tradițiile, va putea urca pe o treaptă și mai înaltă, devenind o instituție puternică, cu care poate să se mîndrească nu numai municipiul, ci și întreaga zonă pe care o reprezintă acest muzeu, care merită, în baza celor trecute sumar în revistă, o rememorare a existenței sale seculare.

GÉZA FERENCZI

IZVOARELE ȘI BIBLIOGRAFIA FOLOSITĂ

¹ *Rectorale protocollum Bibliothecae Gymnasii Reform. Sz. Udvarhelyiensis*. Ms. de János Sebes de Zilah și Gyula Mihály Szigeti, început în anul 1797.

² Nagykedei Fekete Sámuel, *Régi római és görög pénzek s érmek* (Monede și medalii vechi romane și grecești) [Cluj], 1868.

³ *Feljegyzési Napló a székelyudvarhelyi evang. reform. Kollegium Kép-, érem- és régiségtárának gyarapodásáról*, 1881-ik év szeptember havától kezdve. Székelyudvarhelyt 1881. szept. 20. Solymossy Endre. (Jurnal privind creșterea colecției de pictură, numismatică și antichități a Colegiului reformat din Odorheiu Secuiesc. Începînd din luna septembrie 1881. Odorheiu Secuiesc, 20 sept. 1881).

⁴ (Primul) *Udvarhelyi Híradó*, (Jurnal Odorheian), anul I, 1877.

⁵ (Cel de-al doilea) *Udvarhelyi Híradó*, anii I—XIV, 1893—1913.

⁶ Gábor Téglás, *A székely-udvarhelyi római castrum és annak katonai fűrdője* (Castrul roman de la Odorheiu Secuiesc și băile militare ale acestuia), în *ErdMúz*, XIV, 1897, p. 257—268.

⁷ *Székely-Udvarhely* (Odorheiu Secuiesc), anii X—XV, 1904—1909.

⁸ *A székelyudvarhelyi evang. reform. Kollegium Értesítője az 1894/1895—1943/1944 iskolai évekről* (Anuarul Colegiului reformat din Odorheiu Secuiesc pentru anii școlari 1894/1895—1943/1944).

⁹ *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, ed. a II-a, București, 1961.

¹⁰ *Din istoria pedagogiei românești*, vol. II red. de Ilie Popescu Teiușan, București, 1966.

¹¹ Lucia Protopopescu, *Contribuții la istoria învățămîntului din Transilvania 1774—1805*, București, 1966.

¹² Samu Benkő, *Emlékezés az Erdélyi Múzeumegyesület megalapítására* (Rememorări la înființarea Societății muzeale din Transilvania), in *Korunk*. XXVIII, 11, 1969.

¹³ Arhiva Muzeului din Odorheiu Secuiesc.

VERSUCHE IN BEZUG AUF DIE GRÜNDUNG EINES MUSEUMS IN ODORHEIU SECUIESC

(Zusammenfassung)

Der Verfasser macht die Geschichte des Museums in Odorheiu Secuiesc bekannt, indem er sich auf zeitgenössische handgeschriebene Bestandslisten, auf gedrucktes Quellenmaterial stützt. Das Erscheinen des vorläufig schriftlich nicht bestätigten Keimes der wissenschaftlichen Sammlung läßt sich um die Jahre 1750 setzen. Sie existierte den Angaben gemäß, bereits 1772 im Bestand des ehemaligen reformierten Kollegiums. Der größte Teil des über 1200 Stücke zählenden Materials wurde 1848—49 vernichtet. (4 identifizierte Stücke der Sammlung befinden sich im Besitz des heutigen Museums.) Solymossy Endre, der Geschichtelehrer der Schule öffnete 1872 eine neue, sich Ende des Jahres 1924 schließende Bestandsliste, die damals 1758 Gegenstände faßte. Aus dieser Sammlung gingen schon, versteht sich, mehrere Gegenstände in den Bestand des heutigen Museums hinüber. Die Leitung des Komitats rief 1900 auf einem Flugblatt, das Adolf Csehely, gewesener Hauptrealschullehrer zusammengestellt hat, die Bevölkerung auf, historische, naturwissenschaftliche, ethnographische Gegenstände zu sammeln. Um die Angelegenheiten des begründeten Museums zu regeln, wurde „Das Museum-Verein des Komitats Odorhei“ ins Leben gerufen. Es entfaltete sich eine rege Sammlungsarbeit, populärwissenschaftliche und wissenschaftliche Tätigkeit. Die sich verbreitende Aktivität blieb wegen dem Tod des Organisators stecken. Die gesammelte, 1499 Gegenstände umfassende Sammlung geriet in den Bestand des gewesenen „Szekler Nationalmuseums“ (heute Kreis-museums) in Sf. Gheorghe. Erwähnenswert ist noch das Zustandebringen des „Lehrbehelf-Museums im Komitat Odorhei“ in 1906. Sein Anwachsen kann bis 1908 verfolgt werden. Sein weiteres Schicksal ist unbekannt. Dr. András Hoffer und Ferenc Rezső Haáz, Lehrer des reformierten Kollegiums begannen im Schuljahr 1911—12 das Sammeln des ethnographischen Stoffes der Gegend, in dem sie die Schüler in die Sammlerarbeit miteinbezogen haben. Es gerieten 1000 Gegenstände in die Sammlung der Schule. Dazu kamen in nächsten Jahr weitere 450 Stücke, und so wurde 1913 die ethnographische Sammlung der Schule eröffnet. Sie überstand mit wiederholten Verlusten die beiden Weltkriege. Der vernichtete Bestand wurde in beiden Fällen zahlgemäß ersetzt. Die Sammlung wurde 1949 zu einem staatlichen Institut.